

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Н. В. Остроградського

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(20 квітня 2016 року)
I частина*

Харків - 2016

**ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ВИКЛАДАЧА ЯК УМОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ**

Темченко О. В.

У статті схарактеризовані функції професійної позиції викладача вишу в забезпеченні якості його діяльності.

Ключові слова: *якість, діяльність викладача, якість діяльності викладача, професійна позиція викладача вишу.*

Постановка проблеми. Готовність сучасного викладача вишу до оцінки й регулювання якості викладання на рівні світових і, насамперед, європейських стандартів а актуальною з огляду на ті зміни, що відбуваються в системі вищої освіти України.

На думку науковців, які вивчали діяльність викладача вищого навчального закладу та її окремі аспекти, якість викладацької діяльності у виші залежить від шести чинників: статусу вишу як наукового та навчального центру, його готовності до саморозвитку в цьому аспекті, згуртованості педагогічного колективу на основі сучасних концепцій освіти, педагогічного потенціалу організації та осіб, що входять до даного вишу, володіння викладацьким складом новими вузівськими технологіями, рівня професійної культури викладачів. Останній фактор є системоутворюючим і одночасно виступає в якості критеріального показника розвитку й саморозвитку вишу [2].

Перші п'ять факторів є зовнішніми факторами впливу на якість діяльності викладача вишу.

Якість же професійної діяльності викладача залежить не лише від зовнішніх, а й, більшою мірою, від внутрішніх факторів, до яких відноситься й професійна позиція викладача.

У сучасній вузівській педагогіці зростанню професійної майстерності викладача надається велике значення, оскільки в ньому виявляються найважливіші стимули активності студентства й він виступає потенціалом зростання вишу.

Проте серйозних наукових досліджень з діагностики, аналізу та оцінки якості викладацької діяльності у вищому навчальному закладі поки що немає. Тільки в психології є ряд робіт з педагогічної рефлексії діяльності викладача вишу, де розглядаються окремі показники педагогічної культури викладача, вимоги до його особистості й професійної компетентності.

Більшою чи меншою мірою визначилися деякі спільні позиції з аналізу та оцінки діяльності викладача вишу, які включають:

- ✓ вищий показник професійної культури викладача, тобто гармонійне поєднання його викладацької та науково-дослідної діяльності;
- ✓ співвідношення теорії й практики, знання та досвіду, взаємозв'язок знань, умінь і навичок при провідній ролі знань;
- ✓ якість роботи викладача, визначається його вмінням освоювати сучасні дидактичні технології й поєднувати їх відповідними авторськими

методиками;

✓ майстерність викладача, безпосередньо пов'язану з його здатністю мотивувати навчальну діяльність студентів і організувати її як дослідження, творчість і самостійне рішення проблеми;

✓ ставлення викладача до своєї праці, залежне від його загальної культури, володіння універсальними знаннями, а також орієнтації на нову парадигму вузівської освіти, що включає в себе перехід до багатоваріантної системи освіти, реалізацію особистісно-орієнтованої освіти, використання ринку освітніх послуг, системного підходу в інноваційних процесах тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому наука підходить до того, що цілісна особистість викладача вузу є основним чинником зростання його професійної культури (Н. Кузьміна, Н. Кухарев, М. Поташник, М. Скаткін). На думку О. Руденко й О. Темченко професійна позиція викладача є визначним чинником його професійної культури й професіоналізму [3,4].

Метою статті є теоретичне обґрунтування функцій професійної позиції викладача вишу в якості його викладацької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Усіх викладачів можна умовно розділити на три групи:

1) викладачі з переважною педагогічною спрямованістю (приблизно 40% від загальної кількості);

2) викладачі з переважанням дослідницької спрямованості (приблизно 20% від загальної кількості);

3) викладачі з однаково можливою педагогічною й дослідницькою спрямованістю (трохи більше 30% від загальної кількості) (за Д. Тсеновою).

Якщо педагогічна діяльність не підкріплена науковою роботою, то швидко згасає професійна педагогічна майстерність. Професіоналізм якраз і виражається в умінні бачити й формулювати педагогічні завдання на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їх вирішення.

Як і в будь-якому виді творчості, в педагогічній діяльності своєрідно сполучаються діючі нормативи й евристично знайдені самостійно. Робота викладача складається з трьох компонентів: педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, особистість. Особистість – стрижневий фактор праці, який визначає професійну позицію викладача в педагогічній діяльності й у педагогічному спілкуванні.

Викладання у вищому навчальному закладі розглядається як діяльність викладача в навчальному процесі, що є одним із видів професійної діяльності, а, отже, має всі її властивості й ознаки. Викладання як особливий вид професійної діяльності викладача може здійснюватися на різних рівнях якості, завжди виступає як мотивована спільна діяльність викладача й студентів, має конкретну мету та спрямоване на певний об'єкт – студента, здійснюється за допомогою відповідних методів і приводить до системного результату.

Основним призначенням викладання є реалізація навчальних програм відповідно до державних освітніх стандартів, підготовка спеціалістів високої кваліфікації, задоволення їх освітніх потреб і розвитку.

Залежно від домінуючої освітньої задачі в загальній системі викладання

навчальних дисциплін виділяють різні види діяльності викладача:

- ✓ організація навчально-пізнавальної й пошукової діяльності студентів на лекціях і семінарсько-практичних заняттях, стимулювання їх до самостійної освітньої діяльності.

- ✓ розширення, поглиблення або корекція знань студентів з окремих тем або розділів програми; організація самостійної інформаційно-пошукової роботи, самоосвіти, рефлексії й самоконтролю у ході засвоєння навчальної програми.

- ✓ контроль та оцінка упродовж усього навчального процесу й на етапі підведення підсумків (заліки, іспити), що пов'язана з визначенням рівня та якості засвоєння навчальної програми всіма студентами.

Особливу увагу слід звернути на якість діяльності (процесу) викладача та її результатів.

Якість визначають як інтегральну характеристику досліджуваного об'єкта, зокрема, викладання як освітньої діяльності викладача вишу.

Якість викладання слід розглядати як:

- ✓ характеристику реального стану освітньої діяльності викладача вишу, що є своєрідною й вирізняється певними ознаками й показниками;

- ✓ ступінь відповідності якості діяльності викладача нормативним вимогам до високої якості лекцій, семінарів, практикумів, консультацій та іспитів, що зафіксовані в різних моделях викладача й системі її якості;

- ✓ ступінь задоволення потреб тих, хто прямо чи опосередковано зацікавлений у результатах цієї діяльності.

Отже поняття «якість викладання» застосовують як до результатів викладання, так і до процесу їх досягнення.

Під освітніми результатами розуміють прямі наслідки діяльності викладача (на лекціях та інших формах освітнього процесу) й самоосвітньої діяльності студентів, перших – з точки зору реалізації державних освітніх стандартів, других – з точки зору їх засвоєння.

Забезпечення якості викладання у вищому навчальному закладі пов'язане з забезпеченням якості освітніх результатів студентів у ході засвоєння ними програм навчальних дисциплін, що відповідають державному освітньому стандарту, і з якістю організації освітнього процесу на рівні навчальної дисципліни.

Відтак важливою є оцінка якості освітніх результатів, якості процесу й умов їх досягнення.

Процес оцінки якості викладання навчальної дисципліни:

- ✓ передбачає наявність системи показників якості викладання, методів і методичного інструментарію;

- ✓ включає процедури самооцінки якості викладання навчальних дисциплін, оцінки її студентами та незалежними експертами;

- ✓ передбачає планування дій, пов'язаних зі збереженням або покращенням виявленого рівня якості.

Характеристика оцінок якості викладання наведена в табл. 1.

Перша ознака підкреслює значущість якості підготовки викладачів до

виконання професійних обов'язків педагога вищої школи, важливість процесу підвищення професійної кваліфікації й постійної роботи над собою в тій чи іншій ролі. Цей процес проявляється в ступені реалізації викладачем своїх професійних обов'язків у різних ролях.

Такий підхід до якості викладання у вищому навчальному закладі та його оцінка передбачає пріоритетність гуманістичного контексту й урахування індивідуально-типологічних властивостей кожного викладача й особливостей його діяльності щодо реалізації навчальної програми й організації освітньої діяльності студентів на рівні своєї навчальної дисципліни.

Таблиця 1

Ознаки оцінки якості викладання

Ознака	Характеристика ознаки
Професійно-рольова	Відображає професійну специфіку й значущість кожного аспекту викладання (лекції, семінари, практикуми, консультації, іспити), а також якість виконання викладачем відповідної ролі – лектора, організатора самоосвітньої діяльності студента на семінарах і практикумах, консультанта й екзаменатора.
Індивідуально-типологічна	відображає значущість професійно-особистісних особливостей викладача в реалізації навчальних програм, в організації освітньої діяльності студентів для досягнення більш високої якості освітніх результатів.

Проблема забезпечення якості викладання на рівні навчальної дисципліни пов'язана в цілому з професійно-особистісним становленням і розвитком викладача на різних етапах професійної діяльності в вищому навчальному закладі. Відтак мова йде про проблему становлення, характеру прояву й способи корекції професійної позиції викладача як однієї із суттєвих характеристик його професійної діяльності, особистості й культури.

Професійну позицію розглядають через ставлення викладача до роботи як пріоритетної цінності в процесі його активної творчої діяльності на всіх етапах життєдіяльності.

О. Руденко приходять до висновку про те, що:

1. викладач виступає як суб'єкт професійної діяльності й ставлень, що склалися в ході цієї діяльності, тобто він є носієм певної позиції, яку виказує, відстоює й реалізує в своїй професійній діяльності різними способами;
2. професійна позиція розглядається з точки зору ціннісно-діяльнісного підходу [3].

Таким чином професійна позиція викладача визначається як феномен, який пов'язує внутрішній світ викладача й реальний процес розв'язання особистісно значущих професійних задач у сфері вищої освіти.

Позиція викладача є професійною в тому розумінні, що вона вимагається специфікою професії педагога вищої школи й проявляється в процесі розв'язання професійно значущих задач – реалізації навчальної програми, забезпечення освітніх результатів високої якості, організації навчальних занять, стимулювання студентів до самостійної пошукової освітньої діяльності.

Професійна позиція викладача вищого навчального закладу, на думку Л. Григор'євої, відіграє в його діяльності мотиваційну, орієнтуючу та

регулюючу функції [1].

Мотиваційна функція реалізується як прояв особистісно змістовного ставлення викладача до проблеми забезпечення й регулювання якості власної діяльності в навчальному процесі. Це ставлення проявляється на рівні аналізу освітніх результатів, власних лекцій та інших форм організації навчального процесу через оцінку й усвідомлення вихідного стану якості всіх видів діяльності та вираження свого власного ставлення до отриманих результатів. При цьому викладач напрацьовує концепцію своїх дій під час проведення навчальних занять, спрямованих на забезпечення освітніх результатів певної якості, стабілізацію або підвищення цієї якості.

Завдяки мотиваційній функції професійної позиції викладач розкривається у самотньому авторському прочитанні норм державних освітніх стандартів і вимог до якості викладання, що відповідають як традиціям вишу так і сучасним новаціям, а також реалізує власний варіант втілення «ідеального уявлення» про високу якість викладання у вищому навчальному закладі.

У цілому мотивуюча функція професійної позиції визначає прагнення викладача мати власну думку з питань якості викладання у виші. У результаті вирішення цих питань, які зачіпають внутрішній світ викладача, визначається його «ідеальне» уявлення про високу якість викладання у виші. Це означає, що в ході виконання професійних завдань, пов'язаних з проблемою забезпечення високої якості освітніх результатів через підвищення якості читання лекцій або проведення іспиту, викладач, що володіє власною професійною позицією, буде схильний мати та якимось висловлювати свою особистісну точку зору з цих питань. При домінуванні мотивуючої функції професійної позиції у викладача буде проявлятися інтерес до:

- ✓ різних уявлень про якість викладання у виші в цілому й реального стану якості своєї діяльності;
- ✓ методів і способів визначення якості освітніх результатів, якості лекцій та інших видів діяльності в освітньому процесі;
- ✓ способів, методів і умов досягнення більш високих освітніх результатів.

Іншими словами, домінування мотивуючої функції професійної позиції проявляється у викладача в бажанні зрозуміти, що значить якість викладання, виявити рівень якості своєї діяльності і, якщо він виявиться, з його точки зору, нижче допустимого, знайти оптимальні шляхи підвищення цієї якості. Потреба у знаходженні відповідей на найважливіші питання, пов'язані з проблемою забезпечення якості викладання, обумовлена рівнем духовно-морального розвитку викладача як особистості й професіонала, зацікавленого в досягненні найвищих результатів своєї професійної діяльності, і визначається такими його якостями, як:

- ✓ висока вимогливість до себе та своєї роботи в якості педагога;
- ✓ відповідальність за результати своєї діяльності та їх якість;
- ✓ прагнення до постійного самовдосконалення та підвищення своєї майстерності в різних професійних ролях.

Щодо орієнтуючої функції професійної позиції викладача в ситуаціях аналізу та оцінки якості викладання своєї навчальної дисципліни, то вона проявляється безпосередньо в орієнтації на державні освітні стандарти, нормативно-професійні вимоги, які пред'являються до лектора або екзаменатора, на інтереси й запити студентів, на свої професійні цінності.

Орієнтуюча функція спрямована на категоризацію тієї чи іншої освітньої ситуації або ситуації оцінки якості викладання з урахуванням особистісно значущих переваг викладача та його «ідеального» уявлення про високу якість викладання у вищі.

У ситуаціях оцінки якості викладання у викладача може домінувати орієнтація на:

- ✓ на себе, що проявляється в переконаності й правоті своєї думки та незгоду з думками студентів, в задоволеності своєю роботою та в бажанні зберегти виявлений рівень якості викладання в подальшому без додаткових зусиль – без роботи над навчальною програмою та пошуку нових методів;

- ✓ думку студентів і бажання шукати шляхи й засоби підвищення якості своєї роботи зі студентами в подальшому; при цьому викладач не має «ідеального» уявлення про високу якість викладання у вищі й потребує допомоги з боку;

- ✓ думку студентів і бажання шукати шляхи й засоби підвищення якості своєї роботи зі студентами в подальшому, коли викладач має «ідеальне» уявлення про високу якість викладання у вузі, або 1) не знаючи, як реально домогтися підвищення якості, або 2) знаючи різні шляхи і засоби.

«Ідеальне» уявлення викладача про високу якість викладання у вищі в контексті своєї навчальної дисципліни буде виступати для викладача основою для порівняння результатів самооцінки й оцінок студентів (або незалежних експертів), а розбіжність цих оцінок – критерієм для вибору можливих дій, – стабілізації або підвищення якості своєї діяльності в освітньому процесі,

При домінуванні орієнтаційної функції професійної позиції у викладача в ситуаціях аналізу проблеми якості викладання його ставлення до збереження або підвищення цієї якості буде залежати від результатів оцінки та самооцінки, а також від ставлення викладача до міри їх відповідності ідеальному уявленню про якість викладання яке, в свою чергу обумовлено:

- ✓ достатньою або недостатньою мірою самокритичності; рівнем професійної (предметно-наукової та психолого-педагогічної) компетентності;

- ✓ творчим або нетворчим ставленням до своєї професійної діяльності в умовах вузівського освітнього середовища. Зарубіжні дослідники звертають увагу на той факт, що позиція викладача впливає на вибір стратегії викладання в різних педагогічних ситуаціях, на процеси інтеракції між ним і студентами, на атмосферу в студентській аудиторії.

Третя функція професійної позиції – регулююча – направляє викладача або на вибір / пошук оптимальної стратегії своїх дій і поведінки для стабілізації або підвищення якості освітніх результатів, або на відмову від цього вибору / пошуку. В ситуації вибору конкретний викладач може:

- ✓ відмовитися від рішення проблеми підвищення якості викладання;

- ✓ вибрати стратегію з відомих йому варіантів;
- ✓ здійснити пошук нової стратегії забезпечення якості викладання, невідомої у вузівському досвіді, з опорою на сучасні досягнення науки і / або освітньої практики.

При домінуванні регулюючої функції професійної позиції викладач, визначаючи стратегію дій у вирішенні проблеми забезпечення якості викладання:

- ✓ діє сміло, упевнено й рішуче, застосовуючи відомі у вузівській практиці способи роботи зі студентами,
- ✓ проявляє ініціативу й самостійність при виборі шляхів для підвищення якості викладання своєї навчальної дисципліни;
- ✓ мобілізує силу волі й активізує свій індивідуально-творчий потенціал на пошук нових, невідомих способів і умов роботи зі студентами в рамках своєї навчальної дисципліни.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Перераховані функції професійної позиції викладача вишу в ситуації оцінки якості викладання, насамперед, описують моменти орієнтації, мотивації та регулювання діяльності викладача в ході вирішення проблеми: виявлення якості освітніх результатів і своєї діяльності, порівняння з оцінками й думками інших (студентів, незалежних експертів); пошук способів забезпечення високої якості освітніх результатів відповідно до його професійно-освітніми цінностями, «ідеальним» поданням про якість викладання й знанням ефективних способів досягнення високої якості освітніх результатів у рамках своєї навчальної дисципліни. Всі три функції професійної позиції взаємозумовлені і взаємопов'язані.

Так, регулююча функція спирається на орієнтуючу функцію професійної позиції (дії викладача здійснюються на основі особистісних нормативів – «ідеального» уявлення про високу якість викладання у виші), а та, у свою чергу, на мотивуючу (потреба в опорі на цінності й наміри самого викладача). Домінування тієї чи іншої функції професійної позиції зумовлено її структурою та є неодмінною умовою прояву професійної позиції викладача у вузівському освітньому середовищі й у процесі оцінки якості його діяльності.

Література

1. Григорьева А. В. Педагог в воспитательной системе школы / А. В. Григорьева, В. В. Григорьев // Классный руководитель. – 2002. – №2. – С. 4 – 10.
2. Громкова М. Т. Андрагогика : теория и практика образования взрослых : учеб. пособие для студ. вузов системы доп. проф. образования / М.Т. Громкова. — М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2005. — 495 с.
3. Руденко О. С. Профессиональная позиция преподавателя вуза как условие обеспечения качества его деятельности в образовательном процессе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Руденко Ольга Семеновна. – СПб., 2006. – 184 с.
4. Темченко О. В. Професійно-педагогічна позиція вчителя як механізм регуляції педагогічної діяльності / О. В. Темченко // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка : зб. наук. пр. – Луганськ :

В статье охарактеризованы функции профессиональной позиции преподавателя вуза в обеспечении качества его деятельности.

Ключевые слова: *качество, деятельность преподавателя, качество деятельности преподавателя, профессиональная позиция преподавателя вуза.*

The article describes the features of a professional position of the teacher of high school in the quality of its activities.

Key words: *quality, teacher activities, the quality of the teacher, professional position of the teacher of high school.*

УДК 371

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Тішакова С. В.

У статті визначено сутність, структуру та функції педагогічної культури класного керівника. Акцентовано увагу на особливостях складників педагогічної культури класного керівника, що відрізняють його від будь-якого вчителя загальноосвітньої школи. Описано чинники, що впливають на розвиток педагогічної культури класного керівника.

Ключові слова: *педагогічна культура, класний керівник, сутність, структура, складники, чинники, функції.*

Постановка проблеми. Питання визначення сутності педагогічної культури класного керівника та управління її розвитком обумовлене сучасними умовами розвитку педагогічної науки, пошуком найбільш ефективного механізму функціонування інституту класних керівників, розвитком сучасного суспільства, що переживає період змін в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життєдіяльності. У процесі інтеграції в Європейський освітній простір Україна перебуває на шляху вдосконалення та підвищення якості власної системи освіти. Сьогодні висувують нові вимоги до діяльності класного керівника. Насамперед, це відбувається через призму потреби у вихованні соціально-зрілої творчої особистості. Такий підхід вимагає від класного керівника розроблення індивідуальних стратегій навчання і виховання підростаючого покоління, забезпечення інтелектуального розвитку кожного учня, проведення навчально-педагогічної діагностики, організацію індивідуального консультування й педагогічної підтримки. Базисними якостями особистості керівника класного колективу стають емпатія, організаторська інтуїція, здатність керувати собою, вміння творчо осмислювати інновації, ініціативність, винахідливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підготовки вчителів до класного керівництва в педагогічних інститутах розглядали В. Безпалько, Т. Виноградова, З. Глікман, В. Журавльов та інші. Наукові дослідження О. Антіпової, С. Коевої, М. Красовицького, С. Полгородника, С. Фіранера